

ZAZAKÎ MASAL, HİKÂYE VE ROMAN KİTAPLARININ HAZIRLANMASI

Yrd. Doç. Dr. Vehbi TÜREL
Bingöl Üniversitesi Öğretim Üyesi

1. Giriş

Kişilerin kendi dillerini iyi öğrenebilmesi için kendi öz dillinde ifade edilen ve yazılan ninni, mani, hikâye (öykü), masal, fıkra, atasözü, şiir, tekerleme, bilmece, fıkra, özdeyiş, deyim, roman, biyografi, anı, gezi yazısı, deneme, makale, mektup, sohbet yazıları (söyleşi), otobiyografi, tiyatro, röportaj, nutuk (söylev), hutbe, vaaz, meal, tefsir, gazete, fikir ve düşünce kitapları, fabl, televizyon, sinema, internet vb. bütün kaynaklardan faydalanması gerekir. Kişilerin kendi dillerini geliştirmesi ve kendilerini etkili bir şekilde ifade edebilmeleri için de kendi dili ile çevresinde olup bitenleri ifade eden, öğreten, kişilerin fikir ve bakış açılarını zenginleştiren okul, üniversite, konferans, internet gibi bütün kurum, değer ve eserlerden yararlanması gerekir. Bir milletin toplulaşması, sağlam temeller üzerine kurulması ve geleceğe güvenle bakabilmesi ve sağlam adımlarla atabilmesi için kendi dilini tam olarak öğrenmesi hem pedagoji açısından hem de epistemoloji açısından ekmek, su ve hava gibi vazgeçilemez unsurlardan biridir.

Bu çalışmada, The Hans Rausing Endangered Languages Project ve UNESCO sitelerinde verilen bilgiye göre 50 ile 100 yıl arasında yok olma tehdidi altında bulunan Zazakî (Kirdkî / Dimilî) de halk arasında söylenen ve daha çok yalnız yaşlı kesim tarafından bilinen bazı masal, hikâye, roman ve destanların

Kürt halkına kazandırılması ve bu maksatla Zazakî masal, hikâye ve roman materyallerinin hazırlanmasında yapılması gereken bazı hususlar açıklanacaktır.

2. Zazakî Masal, Hikâye ve Roman Kitabı Çalışması Yapma

1.1. Ön Çalışma

İlk yapılması gereken şey yaş gruplaması yapmaktır. Yaş gruplaması 3-5 yaş grubu, 6-11 yaş grubu, 12-15 yaş grubu, 16-19 yaş grubu, 20-25 yaş grubu ve 25-ve yukarısı yaş grubu şeklinde belirlenebilir. İkinci olarak yapılması gereken şey konuları belirlemektir. Bunlar hayvanlarla ilgili masal, hikâye ve romanlar, günlük yaşantılarla ilgili olanlar, güzel davranışları yaygınlaştırmayı hedefleyenler, kişilerin öz güvenini artırmayı hedefleyenler, geleceğe yönelik olanlar, doğaya yönelik olanlar, bilime teşvik edenler, kaliteli yaşama yönelik olanlar, Kürtlerin (Kurmanc, Kırd / Zaza, Soran, Goran ve Lor) tarihi, tarihteki Kürt devletleri ve devlet yöneticilerinin adil ve cesur hükümdarlıkları ile olanlar şeklinde belirlenebilir.

Konuları belirledikten sonra, belirtilen konularla ilgili ön çalışma yapılması gerekir. Ön çalışma değişik şekillerde yapılabilir.

Bunlar:

1-Belirtilen konu ile alakalı Kürt kültüründeki (Kurmanc, Kırd / Zaza, Soran, Goran ve Lor) sözlü, yazılı ve görsel masal, hikâye, roman ve destanlar araştırılmalıdır. Özellikle kayda geçmemiş, sadece sözlü olarak daha çok yaşlı kesim tarafından bilinen bütün masal, hikâye, roman ve destanların bir an önce kayıt altına alınması gerekir. Bu maksada yönelik, bu alanda yüksek lisans yapan öğrenciler belli bir program çerçevesinde bu tür çalışmalara yönlendirilmelidir. Bugün, yazılı olarak da birçok internet sitesindeki (Zazakî Net, Zazakî Org, İstanbul Kürt Enstitüsü, Kürt Dili Dernekleri siteleri gibi) bütün masal ve hikâyelerden faydalanılmalıdır. Bunlardan oluşan küçük ölçekli dahi olsa bir arşiv / kaynak merkezi oluşturulmalıdır. Elde edilen bütün kaynaklar, profesyonel bir şekilde arşiv kurallarına göre kaynak merkezinde tasnif edilmeli, konu ve içeriğe göre araştırmacılar tarafından kullanılır bir hale getirilmelidir (Gibbert et al. 2006).

2-Kürt kültürüne yakın olan Fars kültüründeki benzer kaynaklardan faydalanılabilir.

3-Kürtlerin büyük çoğunluğu İslam dinine mensup olduğu için İslami toplumlarda mevcut olan benzer konulardaki masal ve hikâyelerden faydalanılabilir.

4-İnternetin giderek yaygınlaştığı ve dünya ülkelerin küresel bir köye dönüştüğü günümüzde dünyadaki bütün mevcut kültürlerdeki benzer konularla ilgili güzel ve öğretici masal, hikâye ve romanlardan faydalanılabilir (Şekil 1'e bakınız).

Şekil 1: Dünya klasiklerinden Kurmanci Kürtçe'sine uyarlanmış bir klasik örneği
(<http://www.youtube.com/watch?v=TrAEFFtic48&feature=related>)

Zazakî masal, hikâye ve roman konularını seçerken dikkat etmemiz gereken diğer bir husus ise, konu, çeşit ve içerikleri bütün Kürt (Bidlisî 1998, Ciwan 1992, Gökalp 1992, Hesepûr 1992) grupları kapsayacak şekilde olması gerektir. Kürtler değişik grup (Kurmanc, Kird / Zaza, Soran, Goran ve Lor) ve mezheplerden (Şafi, Alevi, Caferi, Hanefi, Yezidi), oluştuğu ve hatta değişik dinlere sahip olduğu için (Müslüman, Yezidi, Hıristiyan) Zazakî masal, hikâye, roman ve destanlar da bu zenginliğe ve çoğulculuğa yer verilmelidir.

Aynı şekilde, Kürtçenin bütün kollarında (Kurmanc, Soran, Goran ve Lor) olduğu gibi Kirdkî / Zazakî kolunda da değişik şiveler konuşulduğu için, masal ve hikâye kitapları hazırlamada bütün şivelere (Çewlig şivesi, Dersim şivesi, Xani şivesi, Dijle şivesi, Palu şivesi, Siverek şivesi, Varto şivesi vs.) yer verilmelidir. Yalnız burada yapılması gereken en önemli şey, bir taraftan esasta dilin ortak özellikleri öne çıkarılırken, öbür taraftan aşamalı olarak değişik şivelere değişik kelime ve anlatımlar bu masal ve hikâyelere serpiştirilmelidir. Böylece, nihai hedef olan dil standardına eklektik bir yöntemle ulaşılır veya en azında bu alanda bu şekilde katkı sağlanır.

1.2. Masal, Hikâye ve Roman Kitapları Hazırlama

Çok eskilerde masal, hikâye, roman ve destanlar sadece sözlü olarak aktarılırdı. Daha sonraları bunu yazılı aktarım izledi. Bunu takiben önce duyumsal (radyo, kasetçalar) ve sonrada görsel (televizyon, video) yayın dönemi başladı. Günümüzde ise, bütün bunları aynı dijital platformda birleştiren ve hedeflenen okuyucu kitlesine çok kolay ve etkili bir şekilde sunan Çok Ortamlı medya teknolojisi (DVD Rom, CD-ROM, Internet) bile mevcuttur. Bu nedenle, masal, hikâye ve roman kitaplarını hazırlama konusuna üç ayrı başlık altında bakmamız gerekir.

2.2.1. Kitap Olarak Masal, Hikâye ve Romanları Hazırlama

Günümüzde artık eskisi gibi tek seçenek olmasa da klasik kitap halinde hazırlanan masal, hikâye, roman ve destanlar çok yaygın bir biçimde kullanılmaktadırlar. Sözlü ve görsel masal ve hikâye anlatımından sonra çocukların ilk karşılaştığı ve faydalandığı masal ve hikâye türü kitap halinde basılan olanlarıdır.

Kitap halinde basılan masal ve hikâyeleri hazırlamak için ihtiyaç duyulan elemanları (a) (Uzman) Dilbilimciler, (b) Ders Materyali Uzmanları ve (c) Ressam, fotoğrafçı veya Grafikçi şeklinde üç kategoriye ayırabiliriz. Konusu belirtildikten sonra, hedeflenen yaş grubunun anlayacağı bir dille açık bir şekilde yazı diline dökülmelidir.

2.2.2. Duyumsal ve Görsel Olarak Masal, Hikâye ve Romanları Hazırlama

Duyumsal ve görsel masal, hikâye ve romanlar ile kastedilen şey, radyo programları, kasetçalar, video ve televizyon programları için hazırlananlardır. Hatta sinemayı da bu alana dâhil edebiliriz.

Bugün birçok filmin konusu sadece bir masal veya hikâyeye dayanmaktadır. Kürt dilinin şaheseri sayılan Mem û Zîn'in konusunun da bir aşk hikâyesine dayanmakta olduğunu hepimiz biliriz. Aynı şekilde dünyaca ünlü, 26 film yöneten, 15 filmin yapımcılığını yapan 64 filmin senaryosunu yazan, 114 filmde oyuncu olarak rol alan, 12 ulusal ve uluslar arası ödül alan ve yaşamı boyunca kalemi, senaryoları ve yönettiği filmlerle ve yazdığı makale ve kitaplarla Kürtlere yapılan haksızlıkları dile getiren ve getirmeye çalışan ve bu nedenle ömrünün son yılları sürgünde geçen ve sürgünde ölen Yılmaz Güney'in çalışmalarının birçoğu benzer masal, hikâye, yaşanmış olay ve destanlara dayanmaktadır. Cigerxwîn'un eserleri ve Şivan Perver'in türküleri de (Kelom) bundan farklı değildir.

Duyumsal ve görsel olarak basılan masal ve hikâyeleri hazırlamak için ihtiyaç duyulan elemanları (a) (Uzman) Dilbilimciler, Ders Materyali Uzmanı, (b) Fotoğrafçı, (c) Ses Mühendisi, (d) Uzman Kameracı, (e) Ses ve Video Editörü, (f) Senaryo Yazarı, (g) Arşiv / Doküman Uzmanı vs şeklinde belirtebiliriz. En asgari seviyede, bu elemanlara ihtiyaç duyulmaktadır.

2.2.3. Çok Ortamlı Olarak Masal, Hikâye ve Romanları Hazırlama

Çok Ortamlı olarak masal, hikâye ve romanlar sunma veya hazırlama yöntemi gün geçtikçe daha da yaygın hale gelen ve erişimi gittikçe de kolaylaşan modern ve pedagojik olarak da çok etkili olan bir yöntemdir. Çok Ortamlı masal ve hikâyeler evlerde bireysel olarak kullanıldığı gibi, okullarda da hem bireysel hem de grup olarak da kullanılmaktadır.

Çok Ortamlı programlar, eğitim alanında gün geçtikçe daha çok amaç için ve özellikle de dil öğrenmede kullanılmaktadır (Türel 2011a, Türel 2010). Çok ortamlı masal ve hikâyeler tamamen tek dijital platformda ve değişik elemanların (ses, metin, animasyon, grafik, resim, video, geri dönüşüm gibi) bir arada sunmasından oluştuğundan dolayı böyle bir çalışma için şu elemanlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bunlar: (a) (Uzman) Dilbilimciler, Ders Materyali Uzmanı (Tasarımcı), (b) Grafik Tasarımcısı, (c) Ses Mühendisi, (d) Uzman Ses ve Vido Editörü, (e) Ressam, (f) Ses Aktörleri, (g) Müzisyen, (h) Animasyoncu, (i) Programcı ve (j) Hedeflenen Kullanıcı Temsilcileri (Türel 2011b: 447-53, Türel 2004:140-41).

İster kitap ister duymusal ve görsel veya çok ortamlı olarak masal, hikaye ve roman hazırlansın, bunları hazırlarken psikolojik ve pedagojik olarak dikkat edilmesi gereken bazı hususlar vardır. Örneğin, kullanılan karakterler isim, kılık ve kıyafet açısından Kürt halkını yansıtmalıdır (Şekil 2'e bakınız).

Şekil 2: Geleneksel kıyafetleri ile Kürt kadınları

Masal ve hikayelerde karakter isimleri için Heval, Zelal, Delal, Kendal, Berzan, Vil, Gul, Zirab, Surgul, Engur, Rojîn, Rêjîn, Rojda, Rêjda, Rezon, Rezan, Mircon, Zirab, Xezal vs. şeklinde Kürtçe olmalıdır. Hatta kitap seri isimleri de, Mem û Zîn serisi, Heval û Zelal serisi, Zelîxa û Yusuf serisi, Gêwend serisi, Welat serisi, Zawda serisi, Karker serisi, Welat Kalîk Mi serisi, Saîdî Kurdî serisi, Ehmedê Xanî serisi, Zozan serisi, Zon serisi, Zıman serisi, Selaheddînî Eyubî serisi şeklinde Kürtçe (Kurmanç, Kırdki / Zazaki, Sorani, Gorani ve Lori) olmalıdır.

Aynı şekilde, kullanılan bütün karakter resim ve figurları giyim olarak, örneğin, şalvarlı ve puşılı bir şekilde otantik Kürt kültürünü yansıtacak şekilde olması gerekir (Şekil 3).

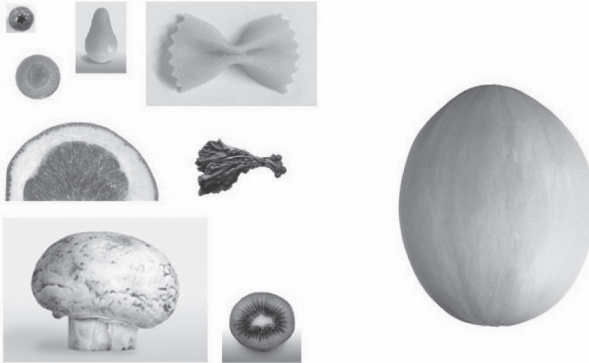
Şekil 3: Geleneksel milli kıyafetleri ile Kürt çocukları

Bunun gibi, Kürt tarihinde önemli yeri olan veya Kürt halkı tarafından bilinen, sevilen ve sayılan kişilerin (Sellahaddînî Eyubî, Ehmedê Xani, Sheikh Rezza Talabani, Feqîyê Teyran, Mahmud Bayazîdî, Celadet Bedîr Xan, Osman Sabrî, Qanate Kurdo, Saidî Kurdî (Nursî), Êlî Şer, Şex Said, Seyid Rıza, Xazî Mihemmed, Mola Mustafa Barzanî, İbrahim Ehmed, Sîrko Bekas, Şivan Perver, Nizamettin Arıç, Yılmaz Güney, Leyla Qasım, Ape Musa (Musa Anter), Vedat Aydın, İzzetin Hoca (İzzetin Yıldırım), Leyla Zana, Yaşar Kemal, Yaşar Kaya, Kemal Burkay, Hatip Dicle, Ahmet Türk, Ehmed Kaya, Celal Talabani, Mesut Barzanî, İbrahim Tatlıses, Mâhsûn (Kirmizigül), Şehrîbane Kurdî vb kişiler) hayatlarını veya hayatlarının bir kısmını ele alan, veya Kürt halkı için verdiği mücadeleleri konu alan masal, hikaye ve romanlar hazırlanabilir.

Masal ve hikayeleri hazırlamada günümüzde çok güçlü, birçok boyutlu, pedagojik olarak çok etkili ve erişimi kolay olan dijital Çok Ortamlı eğitim teknolojilerinden faydalanmamız gerekir. Çok Ortamlı (Multimedia) dijital eğitim teknolojisinin gücünü basit bir şekilde göstermek için aşağıdaki iki şekli ve bir örneği göstermemiz yeterli olacaktır (Şekil 4, 5)

Şekil 4: Çeşitli meyve ve sebze resimlerinin bir arada tutulan resimleri

Şekil 5: Şekil 5'deki çeşitli meyve ve sebzelerin bir araya getirilerek dijital bilgisayar ortamında çocuk ve gençlerin dikkatini çekecek hale getirilmesi.

Bütün bunlar, çocuklarımızın ve gençlerimizin masal, hikaye ve romanları daha iyi anlamalarını sağlar, kitap okumaya teşvik eder, kendilerine olan öz güvenlerini artırır.

REFERANSLAR

- Bidlîsî, Ş. (1998). *Şerefname*, Hasat Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul.
- Ciwan, M. (1992). *Türkçe Açıklamalı Kürtçe Dilbilgisi (Kurmanc Lehçesi)*, Weşanên Jîna Nû, Birinci Baskı, Swêd.
- Çok Ottamlı Medya Örneği: <http://www.youtube.com/watch?v=kczfOZlavK4&feature=related>
- Dünya Klasiklerinde Kürtçeye Çevrilmiş Hikaye: <http://www.youtube.com/watch?v=TrAEFFtic48&feature=related>
- Gibbert, J., N. P. Himmelmann, & U. Mossel. (2006). *Essentials of Language Documentation*, Walter de Gruyter GmbH & Co. KG, D-10785 Berlin, Germany.
- Gökalp, Z. (1992). *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*, Sosyal Yayınlar, Birinci Baskı, İstanbul.
- Hesepûr, E. (1992) *Nationalism and Language In Kurdistan*, Mellen Research University Press, Kanada.
- Kısakürek, N.F. (1969). *Son Devrin Din Mazlumları*. Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Türkiye.
- Kürtçe Müzik Örneği: <http://www.youtube.com/watch?v=naKg8c1ZOd4>
- Kürtçe Müzik Örneği (Vatan sevgisi ile alakalı Kürtçe müzik örneği): http://www.youtube.com/user/SehribanaKurdi?ob=0&feature=results_main
- İstanbul Kürt Enstitüsü Web Sitesi / Enstituyakurdi Web Sitesi: <http://enstituyakurdi.org/index.php?newlang=turkish>

The Hans Rausing Endangered Languages Project Sites: <http://www.hrelp.org/>

Türel, V. (2011a). Beginning Kurmanji Kurdish. *CALICO Journal*, 28(3), 766-76.

Türel, V. (2011b). Zazaki'nin Geliştirilmesi için İlk Yapılması Gerekenler, Bildiri Kitabı, I. Uluslararası Zaza Dili Sempozyumu - 13 -14 Mayıs, pp. 447- 453, Bingöl, Türkiye.

Türel, V. (2010). Advanced Turkish. *ReCALL*, 22(3), 396-401.

Türel, V. (2004). *Design of Multimedia Software: Investigating the Design of Some Elements of Interactive Multimedia Listening Software for Autonomous Intermediate Language Learners*. Unpublished Ph.D. Thesis, The University of Manchester, UK.

Yılmaz Güney'in Kürt gençlerine (Kurmanç, Kird/Zaza, Soran, Goran ve Lori) yönelik son konuşması: <http://www.youtube.com/watch?v=naKg8c1ZOd4>

Yılmaz Güney'in Kürt Gençlerine Yönelik Son Konuşması: <http://www.youtube.com/watch?v=ABi2jowC6yg>

Zaza – Der: <http://zazader.org/>

Zazaki Net: <http://www.zazaki.net/>

Zazaki Org: <http://www.zazaki.org/index.php?newlang=english>